

فصلنامه البرجسازان

۴۴۵۱۸

کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)

شماره ثبت ۲۵۳
شماره ۴

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده معارف اسلامی و حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق (گرایش جزا)

جاسوسی در حقوق موضوعه ایران

از نظر استاد بزرگ علمی ایران
محمد رضا رحمتی

محمد رضا رحمتی

۱۳۸۱ / ۱۰ / ۲

استاد راهنما:

دکتر محمد آشوری

زمستان ۱۳۸۰

۴۴۲۱۶

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده معارف اسلامی و حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق (گرایش جزا)

جاسوسی در حقوق موضوعه ایران

محمد رضا رحمتی

استاد راهنما:

دکتر محمد آشوری

استاد مشاور:

دکتر علی نجفی توانا

زمستان ۱۳۸۰

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری،
ترجمه، اقتباس و... از این پایان نامه کارشناسی ارشد
برای دانشگاه امام صادق (علیه السلام) محفوظ است. نقل
مطالب با ذکر مأخذ بلا مانع است.

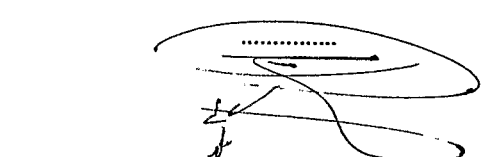
تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای محمد رضا رحمتی به شماره دانشجویی ۷۳۳۰۴۸۵۴۶

تحت عنوان: جاسوسی در حقوق موضوعه ایران

را از نظر شکل و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی

ارشد پیوسته پیشنهاد می کنند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	محل امضاء
(۱) استاد راهنما:	دکتر محمد آشوری	استاد	
(۲) استاد مشاور:	دکتر علی نجفی توانا	استاد	
(۳) استاد داور	دکتر حسین میرمحمدصادقی	استاد	
نماینده شورای:			
تحصیلات تکمیلی دانشکده:	آقای سعید بیگدلی		

چکیده:

امنیت از مهمترین مسائلی است که در ثبات حکومتها و استقلال کشورها نقشی حیاتی و تعیین کننده ایفا می‌کند. بر همین اساس می‌توان جرایم علیه امنیت کشور و از آن جمله جاسوسی را بزرگترین عامل تهیه کننده امنیت و استقلال کشورها محسوب نمود.

جاسوسی از جمله جرایم علیه امنیت خارجی کشور محسوب می‌گردد که امنیت و استقلال یک کشور را در صحنه بین‌المللی به مخاطره می‌اندازد و حتی در پاره‌ای از موارد منجر به سقوط دولتها، تزلزل حکومتها و حتی از بین رفتن استقلال و تمامیت ارضی آنها می‌گردد. به عنوان نمونه، می‌توان به کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ در ایران اشاره نمود که منجر به سقوط دولت قانونی دکتر مصدق شد. این کودتا با طراحی دولت انگلیس و توسط سازمان جاسوسی آمریکا تحقق یافت.

در عصر حاضر، به دلیل توسعه تکنولوژی ارتباطی و مخابراتی و پیدایش تجهیزات مدرن تجسسی مانند ماهواره‌ای جاسوسی و هواپیماهای تجسسی بدون خلبان و ... شگردها و انواع جاسوسی نیز بسیار پیچیده و متنوع شده است که همین امر، اصلاح و بازنگری قوانین کیفری پیرامون این جرم را ایجاب می‌کند.

در این نگاشته، براساس حقوق موضوعه، احکام اسلام و نظریات حقوقدانان ابتدا به تعریف جاسوسی و تبیین ماهیت آن پرداخته شده، سپس تفکیک جاسوسی از خیانت به کشور براساس ضوابط حقوقی صورت گرفته و متعاقب آن جاسوسی از مصادیق جرم سیاسی مستثنی شده و نهایتاً این که جاسوسی بعنوان جرمی مستوجب تعزیر از جرایم حدی چون محاربه تفکیک شده است.

واژگان کلیدی: امنیت خارجی، جاسوسی، جاسوس، خیانت به کشور، جرم سیاسی.

الخلاصة

الامن يلعب دوراً مهماً في ثبات الحكومات و استقلال الدول. لان هذا الامر يعد امراً حياتياً و مهماً .

لهذا يمكن القول بان الجرائم علي امنيت البلد كالجاسوسية من اكبر العوامل التي تهدد امن و استقلال الدول و الجاسوسية تعد من الجرائم علي الامن الخارجي للدولة والذي يعرض استقلال دولة ما في المجامع الدولية الي الخطر.

كما انه في بعض المواضع يؤدي الي سقوط هذه الدول و تزلزل حكوماتها و تعريض استقلالها و أراضيها للخطر بعنوان مثال يمكن لأشارة الي انقلاب ٢٨ مرداد ١٣٣٢ الذي حصل في ايران والذي أدى الي سقوط الدولة الشرعية للدكتور مصدق . حيث كان هذا الانقلاب بمشروع بريطاني و بمساعدة جاسوسية امريكية .

في وقت الحاضر ومع وجود التقدم التكنولوجي و المواصلات و الارتباطات و ظهور التجهيزات المتطورة الجاسوسية و اساليبها يستدعي هذا الشيء تجديد النظر بللقوانين الجزائية بالنسبة لجرم الجاسوسية.

في هذا التحقيق تم العمل بناءً علي القوانين مدونة ، الاحكام الاسلامية و عقائد كالستالايت و الاقمار الصناعية التجسسية و الطائرات الجاسوسية بدون طيار و ظهور نماذج متطورة من الحقوقيين حيث تم في البداية تعريف الجاسوسية و تبيان ماهيتها و من ثم تمت تفكيك بين جاسوسية و جرم الخيانة بالدولة علي اساس المعايير قانونية كما تم استثناء الجاسوسية من مصاديق الجرم السياسي كما تم التفكيك بين الجاسوسية التي هي بعنوان جرم يستوجب التعزير و الجرائم الحديثة الاخرى كالمحاربة.

الكلمات اساسية : الامن الخارجي ، الجاسوسية ، الجاسوس ، الخيانة بالدولة ، الجرم السياسي.

تقدیر و تشکر

این نگاشته مرهون زحمات اساتید محترمی است که تقدیر و سپاس از آنان در محدوده لغات نمی‌گنجد. بر خود لازم می‌دانم که از استاد فرزانه جناب آقای دکتر آشوری که شمع روشنی بخش طریق علم و اخلاق اینجانب بوده و هستند و راهنمایی این پایان‌نامه را به عهده داشته‌اند کمال سپاسگذاری را داشته باشم.

همچنین از اساتید معزز جناب دکتر نجفی توانا و جناب دکتر میر محمد صادقی که مشاوره و داوری این پایان‌نامه را قبول زحمت فرموده‌اند کمال تقدیر و تشکر را دارم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۶	فصل اول: مفاهیم، ماهیت، اقسام و تاریخچه جرم جاسوسی
۷	بخش اول: تعاریف و مفاهیم
۷	مبحث اول: تعاریف جاسوسی در لغت
۸	مبحث دوم: تعاریف جاسوسی در اصطلاح
۸	گفتار اول: تعریف جاسوسی در قانون
۹	گفتار دوم: تعریف جاسوسی در فقه
۱۰	گفتار سوم: تعاریف جاسوسی در حقوق کیفری
۱۳	گفتار چهارم: نقد و بررسی تعاریف حقوقدانان
۱۴	گفتار پنجم: تعاریف جاسوسی در اسناد بین‌المللی و حقوق تطبیقی
۱۶	بخش دوم: ماهیت جرم جاسوسی
۱۶	مبحث اول: تقسیمات جرایم در حقوق کیفری
۱۷	مبحث دوم: تقسیم بندی جرایم از حیث ایراد لطمه به امنیت کشور
۱۹	گفتار اول: مفهوم امنیت
۲۱	الف) جرایم علیه امنیت داخلی کشور
۲۲	ب) جرایم علیه امنیت خارجی کشور
۲۳	گفتار دوم: جایگاه جاسوسی در جرایم علیه امنیت کشور
۲۴	گفتار سوم: تمایز جاسوسی از خیانت به کشور
۲۶	الف) معیار تابعیت (ملیت)

- ۲۸ (ب) معیار روانی
- ۲۹ (ج) معیار مادی (موضوعی)
- ۳۰ مبحث سوم: تقسیم بندی جرایم به جرم سیاسی و جرم عادی
- ۳۱ گفتار اول: تعریف جرم سیاسی
- ۳۵ گفتار دوم: ضوابط تشخیص جرم سیاسی
- ۳۵ الف) ضابطه مادی یا عینی
- ۳۶ ب) ضابطه ذهنی یا درونی
- ۳۶ ج) ضابطه مرکب
- ۳۷ گفتار سوم: آرای حقوقدانان درباره ماهیت جرم جاسوسی
- ۳۸ الف) آراء حقوقدانانی که جاسوسی را جرم سیاسی می دانند
- ۴۱ ب) آراء حقوقدانانی که جاسوسی را جرم عمومی می دانند
- ۴۲ گفتار چهارم: جایگاه جاسوسی در تقسیم بندی جرایم به جرم سیاسی و عادی
- ۴۴ بخش سوم: سابقه تاریخی جرم جاسوسی
- ۴۶ مبحث اول: سابقه تاریخی جاسوسی در اسلام
- ۴۷ گفتار اول: تجسس های مشروع در اسلام
- ۴۷ الف) تجسس و تحقیق در مورد ویژگی ها و صفات پسندیده افراد
- ۴۸ ب) تحقیق و تجسس در ویژگی های افراد در رابطه باحفظ منافع جامعه
- ۴۹ ج) تجسس درباره متهمین و افراد مظنون
- ۵۰ د) تحقیق و تفحص و مراقبت از کارگزاران و ماموران حکومت اسلامی
- ۵۱ ه) تجسس علیه دشمنان
- ۵۲ گفتار دوم: جاسوسی های حرام از دیدگاه اسلام

- ۵۲ الف) تجسس در اسرار و زندگی خصوصی افراد
- ۵۳ ب) جاسوسی به نفع اجانب و دشمنان اسلام
- ۵۴ گفتار سوم: مجازات جاسوس در اسلام
- ۵۵ الف) مجازات جاسوس مسلمان
- ۵۷ ب) مجازات جاسوس کافر
- ۵۹ گفتار چهارم: ماهیت مجازات جاسوسی در اسلام
- ۶۰ مبحث دوم: سابقه تاریخی جرم جاسوسی در حقوق کیفری
- ۶۰ گفتار اول: تاریخچه جاسوسی در حقوق کیفری ایران
- ۶۱ گفتار دوم: جاسوسی در تاریخ اندیشه‌های کیفری
- ۶۶ بخش چهارم: اقسام جاسوسی
- ۶۶ مبحث اول: اقسام جاسوسی از حیث ماهیت اطلاعات مورد تجسس
- ۶۶ الف) جاسوسی سیاسی
- ۶۸ ب) جاسوسی نظامی
- ۶۸ ج) جاسوسی اقتصادی و صنعتی
- ۶۹ و) جاسوس علمی
- ۷۰ مبحث دوم: طبقه بندی جاسوسی با توجه به زمان ارتکاب (زمان جنگ و صلح)
- ۷۱ مبحث سوم: تقسیم بندی جاسوسی از لحاظ شگرد و ابزار جاسوسی
- ۷۱ الف) جاسوسی بوسیله نیروی انسانی (جاسوسی انسانی)
- ۷۲ ب) جاسوسی بوسیله ابزار فنی و تکنولوژی مخابراتی پیشرفته (جاسوسی فنی)
- ۷۳ مبحث چهارم: انگیزه‌های جاسوسی از دیدگاه جرم شناسی

- فصل دوم: بررسی مصادیق جاسوسی و جرایم مرتبط با آن در قوانین معاصر ایران ۷۶
- بخش اول: جرم جاسوسی در قوانین قبل از انقلاب اسلامی ایران ۷۷
- مبحث اول: جاسوسی در قانون اساسی مشروطه و متمم آن ۷۷
- مبحث دوم: جاسوسی در قانون مجازات عمومی (۱۳۰۴ ش.) و اصلاحات بعدی آن ۷۹
- مبحث سوم: جاسوسی در قانون دادرسی و کیفر ارتش (۱۳۱۸ ش.) ۸۴
- مبحث چهارم: جاسوسی در قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه
وسری دولتی (۱۳۵۳ ش.) ۸۹
- مبحث پنجم: شرکت و معاونت در جاسوسی و شروع به جاسوسی در قوانین قبل از انقلاب ۹۲
- مبحث ششم: بررسی نسخ یا اعتبار قوانین قبل از انقلاب ۹۵
- بخش دوم: جرم جاسوسی در قوانین مصوب بعد از انقلاب اسلامی ۹۷
- مبحث اول: آیین نامه دادگاهها و دادرسیهای انقلاب (مصوب خرداد ۱۳۵۸) ۹۷
- مبحث دوم: لایحه قانونی تشکیل دادگاه فوق العاده رسیدگی به جرایم ضد انقلاب
(مصوب تیرماه ۱۳۵۸) ۹۸
- مبحث سوم: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۵۸/۸/۲۴) ۹۹
- مبحث چهارم: جاسوسی و جرایم مرتبط با آن در قانون تعزیرات (مصوب مرداد ۱۳۶۲) ۱۰۰
- گفتار اول: جاسوسی در قانون تعزیرات (۱۳۶۲ ش.) ۱۰۱
- گفتار دوم: جرایمی که به نحوی متضمن جاسوسی بوده یا با آن مرتبط هستند ۱۰۵
- مبحث پنجم: مصادیق جاسوسی و جرایم مرتبط با آن در قانون مجازات
- جرایم نیروهای مسلح (مصوب ۱۳۷۱) ۱۱۱
- گفتار اول: بررسی ماده ۱۲ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح ۱۱۱
- بند اول: تحصیل اسناد و اطلاعات و تسلیم آنها به دشمن به نحوی که مضر برای

گفتار دوم: بررسی ماده ۵۰۲ (جاسوسی له و علیه دو کشور بیگانه در قلمرو ایران) ۱۳۲

الف) مرتکب جرم ۱۳۳

ب) رکن مادی جرم ۱۳۳

ج) رکن معنوی جرم ۱۳۳

د) شرط تحقق جرم ۱۳۳

ه) محل ارتکاب جرم ۱۳۳

و) مجازات جرم ۱۳۴

گفتار سوم: بررسی ماده ۵۰۳ قانون تعزیرات (مصوب ۱۳۷۵) ۱۳۴

الف) مرتکب جرم ۱۳۵

ب) رکن مادی جرم ۱۳۶

ج) رکن معنوی جرم ۱۳۷

د) مجازات جرم ۱۳۷

گفتار چهارم: بررسی ماده ۵۰۵ قانون تعزیرات (جمع آوری اطلاعات طبقه بندی

شده به قصد برهم زدن امنیت کشور) ۱۳۷

الف) مرتکب جرم ۱۳۸

ب) رکن مادی جرم ۱۳۸

ج) رکن معنوی جرم ۱۳۸

د) مجازات جرم ۱۳۸

گفتار پنجم: بررسی ماده ۵۰۶ قانون تعزیرات (تخلیه اطلاعاتی مسئولین حفاظت

اطلاعات توسط دشمن) ۱۳۹

گفتار ششم: بررسی ماده ۵۱۰ قانون تعزیرات (اخفاء و جذب جاسوسان) ۱۴۰

- ۱۱۲ عملیات نظامی یا استحکامات نظامی باشد.
- ۱۱۵ بند دوم: تحصیل اسناد و اطلاعات برای دشمن و عدم موفقیت در تسلیم آنها به دشمن
- ۱۱۶ بند سوم: تسلیم استمرار سیاسی یا نظامی یا... به دشمن توسط نظامیان
- بند چهارم: ورود نظامیان به محل نگهداری اسناد یا اطلاعات برای تحصیل آنها
- ۱۱۷ به نفع دشمن.
- بند پنجم: ورود بیگانه به اماکن نظامی، وسائط نقلیه و محل‌های نگهداری اطلاعات
- ۱۱۸ برای جاسوسی
- گفتار دوم: تبصره ماده ۱۲ (معاونت در جاسوسی) ۱۲۰
- گفتار سوم: بررسی ماده ۱۳ (تسلیم اسناد طبقه بندی شده به افراد فاقد صلاحیت
- توسط نظامیان) ۱۲۱
- گفتار چهارم: بررسی ماده ۱۴ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح (افشای غیر عمدی اسناد
- طبقه بندی شده) ۱۲۵
- مبحث ششم: جاسوسی و جرایم مرتبط با آن در قانون تعزیرات (مصوب سال ۱۳۷۵) ... ۱۲۸
- گفتار اول: بررسی ماده ۵۰۱ قانون تعزیرات (واگذاری اسناد یا اسرار راجع به سیاست داخلی
- یا خارجی کشور به افراد فاقد صلاحیت) ۱۲۸
- الف) مرتکب جرم ۱۲۹
- ب) رکن مادی جرم ۱۲۹
- ج) رکن روانی جرم ۱۳۰
- د) موضوع جرم ۱۳۰
- ه) شیوه ارتکاب جرم ۱۳۱
- و) مجازات جرم ۱۳۲

- گفتار هفتم: تشدید و تخفیف مجازات در جرایم علیه امنیت کشور ۱۴۳
- الف) تشدید مجازات ۱۴۴
- ب) تخفیف مجازات ۱۴۵
- گفتار هشتم: شرکت و معاونت در جرم جاسوسی ۱۴۶
- گفتار نهم: قلمرو حاکمیت قوانین جزایی بر جرایم علیه امنیت کشور ۱۴۸
- گفتار دهم: دادگاه صالح برای رسیدگی به جرایم علیه امنیت کشور ۱۵۱
- نتیجه ۱۵۵
- منابع و مآخذ ۱۵۷

مقدمه

الف - تعریف مساله و بیان سئوالهای اصلی تحقیق

از دیرباز حفظ امنیت یکی از دغدغه‌های اصلی جوامع بشری و به ویژه حکومت‌های مختلف بوده است و هر جامعه‌ای که از ضریب امنیت بالاتری برخوردار بوده است به همان میزان رشد و شکوفایی بیشتری در عرصه‌های مختلف زندگی داشته است. در همین راستا نظام کیفری هر جامعه به عنوان تبلوری از اراده و خواست آن جامعه، مهمترین نهادی است که وظیفه پاسداری و صیانت از امنیت را بر عهده دارد.

یکی از جرایمی که در طول تاریخ به امنیت بسیاری از کشورها لطمات جبران ناپذیری وارد کرده است، جرم جاسوسی^(۱) می‌باشد. این جرم، از جرایم کهن به شمار می‌رود که مجازات‌های بسیار سنگینی نیز در پی داشته است. جاسوسی، در زمره جرایم علیه امنیت خارجی کشور محسوب می‌گردد که پایه و اساس نظام یک کشور را در صحنه بین‌المللی هدف قرار می‌دهد.

در عصر حاضر، به جهت توسعه و پیشرفت ارتباطات و تکنولوژی مخابراتی و پیدایش ابزار مخابراتی و تجسسی جدیدی چون ماهواره‌های جاسوسی، هواپیماهای بدون خلبان تجسسی، اینترنت، پست الکترونیک، تلفن همراه. وسایل استراق سمع پیشرفته و غیره... شیوه‌های ارتکاب جاسوسی و اقسام آن نیز بسیار متنوع و پیچیده شده است و مسائل جدیدی چون جاسوسی صنعتی و علمی را پدید آورده است. علاوه بر این، جاسوسی در اغلب موارد به صورت یک اقدام سازمان یافته فراملی تحقق می‌یابد که در راستای ارتکاب آن، جاسوس برای یک تشکیلات سازمانی مستقر در خارج از کشور متبوع خود فعالیت می‌کند. سازمان موساد در اسرائیل، سیا در آمریکا، اینتلیجنس سرویس در انگلیس از مهمترین سازمانهای جاسوسی به شمار می‌روند.

جاسوسی از مهمترین ابزار جهت برتری‌های نظامی، ساقط کردن دولتها و تحقق کودتاها بوده

1. L'espionnage.

و عادی است نه جرم سیاسی.

۴- جاسوسی از جمله جرایم مستوجب تعزیر است و نباید آن را با جرایم حدی چون محاربه خلط نمود.

ج - اهداف و ضرورت‌های تحقیق

هدف نگارنده از تدوین این پایان نامه، تبیین ضرورت بحث و بررسی پیرامون جرم جاسوسی، ماهیت آن و سیر قانونگذاری در رابطه با این جرم است تا با مطالعه مواد قانونی راجع به آن، اشکالات و ابهامات موجود را مورد مذاقه قرار داده و راهکارهایی را از جهات مختلف برای تصحیح قوانین کیفری پیرامون این موضوع ارائه دهیم.

د- سابقه تحقیق

علیرغم این که جاسوسی از مهمترین جرایمی به شمار می‌رود که امنیت کشور را به مخاطره می‌اندازد، متأسفانه در کتب حقوقی کیفری این جرم مهجور مانده و مورد بررسی دقیق قرار نگرفته و تنها در برخی از کتب حقوقی جزای اختصاصی چند صفحه‌ای به طور گذرا به آن اختصاص یافته است. مضافاً اینکه تاکنون تحقیق مستوفایی در این زمینه صورت نگرفته و تا آنجا که نگارنده اطلاع دارد هیچگونه کتاب یا منبع مستقلی در این زمینه وجود ندارد که همین موضوع مهمترین مشکل در طریق تدوین این نگاشته بود.

ه- نوآوری تحقیق

مهمترین مشخصه این تحقیق آن است که با تجزیه و تحلیل ماهیت جرم جاسوسی در اسلام و در حقوق کیفری سعی شده تا به شناختی صحیح از ماهیت این جرم دست یافته و تعریفی از این جرم

نیروهای مسلح مصوب ۱۳۷۱ بسیار دقیق و موشکافانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند و در حد بضاعت به این مهم اهتمام ورزیده‌ایم، هر چند انسان مصون از خطا و اشتباه نیست و این نگاشته نیز عاری از عیب و نقص نخواهد بود. به ویژه نظرات و ایده‌های شخصی نگارنده و نتایج این پایان نامه که حاوی این نظرات می‌باشد.